

PROROK IZ OPATIJE

Prošlog proljeća nedjeljama sam opatijskom rivom prolazio pored statue Miroslava Krleže. Stoji tamo izliven u metalu, sa rukama u džepovima, nezgrapni kolos ispred hotela *Milenij* i gleda na more i ostrvo Cres pred sobom.

Rijetki vijenac kose na njegovoj glavi mogao bi lako biti i ostatak lovora koji mu je stavio neki razboriti potomak, a koji mu sada vjetar i vrijeme spiraju. Osim mještana, vjerovatno tek mali broj turista u mjestu zna nešto o njemu, a skoro niko da se pred njim nalazi jedan od velikih evropskih pisaca prošlog vijeka.

Nešto u vezi sa njegovim držanjem, to što je blago pognut i izrazito nagnut u stranu, daje mu promišljenu ironičnu crtu, baš kao da mu je ne samo po volji sve što mu se događa, već kao i da mu sva ta pometnja oko njega potvrđuje sliku čovjeka koju je oblikovao u svojim romanima i pozorišnim komadima.

Mora da su upravo ta harizma, ironija i ravnodušnost, učinili da nije bilo potrebno mnogo da sa njim započnem razgovor. Ja sam bio onaj koji pita, a njegov je odgovor bio uvijek isti, klimanje glavom i jedno, koliko blagonaklono, toliko i bez razumijevanja: „Možda imate neki problem.“

Počelo je tako što sam jednog dana zapeo kod fraze „majstor kratke forme“. U posljednje vrijeme mi se stalno dešavalo da mi se pojedine riječi ili kratke rečenice vrzmaju po glavi, koje bi onda toliko provlačio kroz mlin ponavljanja, sve dok mi, makar i pri najmanjoj aluziji na nešto, ne bi postale smiješne. Cijele jeseni mi iz glave nije izbijala rečenica „If I die in a reading, bury me at Wounded Knee“, koja nije bila smiješna nikome osim meni, a koju sam dovodio u vezu sa svim mogućim i nemogućim situacijama, i jedva mi je uspijevalo da se suzdržim i da svakog prolaznika ne upitam da nije i on majstor kratke forme.

Istovremeno, zaticao sam sebe kako se u ranu zoru predstavljam pred ogledalom: „Dobro jutro, zovem se Paul Veber. Ja sam majstor kratke forme.“ Izgledao sam jadno. Možda je trebalo da kupim šešir i onda probam još jednom, ali sam umjesto toga očajnički otrčao do promenade i upitao statuu: „Da li ste makar ijednom pomislili da postanete majstor kratke forme?“

Amerikanci kažu da se u svakom neuspjelom dugačkom romanu krije neka veličanstvena priča, što je, naravno, isto toliko pogrešno koliko i mnogo drugih stvari koje dobro zvuče kad ih čujete prvi, a često i drugi put. Ali najkasnije nakon stotog ponavljanja zvuče toliko otrcano i dotrajalo ili ezoterično i trivijalno ili možda samo tautologijski glupo, kao što su ponekad i na početku bile: Try again. Fail again. Fail better... Zaljubljen u uspjeh i u sredstva do uspjeha... Ne postoji ispravan život u pogrešnom. Ne postoji pogrešan život u ispravnom. O čemu se ne može govoriti, o tome treba ćutati... Ko li je sve to mogao reći i ko li je – ne znajući ni kontekst, ni pozadinu – sve to ponavljajući širio dalje? I ko li je to mogao da sluša a da se protiv toga ne odbrani makar smiješkom koji otkriva nelagodu?

Pitao sam statuu da li je istina to s neuspjesima i uspjesima, da li stvarno postoji neuspjeh koji je istinski uspjeh i da li svaki uspjeh, u stvari, vodi do najvećeg neuspjeha, kao što najdivnija priča, ukoliko se iznova i iznova priča, vodi u smrt. Može li biti da se još malo nagnula? Može li biti da me je pogledala kao da sam izgubio razum?

Smjestio sam svoj pisaci sto na četvrti sprat hotela i morao sam da budem oprezan. Ograda balkona bila je tako niska da me je strah od bilo kakvog pada, kao od svakog, neizostavno pogrešnog uspjeha, natjerao da postavljam najapsurdnija pitanja. Da li je bolje preći u prizemlje, jer tu barem nema opasnosti od skoka kroz prozor? Ili bi to samo bilo smiješno, jer za pad ne bi bilo prave visine, niti vrtloga dubine protiv kojeg bi se morao boriti?

Evo kako sam uopšte postao opsjednut majstorom kratke forme. Ako već nema uspjeha u velikom, jesam li mogao makar u laganom asimptotskom primicanju u beskraju, tik prije nego što poslovično zanijemim, propasti u proslavljenog majstora kratke forme? A tu je, naravno, bilo i more u kojem su sva pitanja i svi odgovori ležali pokopani, jednog dana uzburkano, sljedećeg potpuno mirno, ili blago namreškano, aktivno i pasivno, dok se talaša tamo-amo. Sve što je trebalo znati o romanu moglo se pročitati u pokretima mora, samo je trebalo pravilno tumačiti.

To istrajno nespokojstvo izazvala mi je još nekoliko mjeseci ranije molba Austrijske nacionalne biblioteke kojom je trebalo da budem počastvovan. Kako je stajalo u pozivnici, htjeli su da u svom novoosnovanom muzeju književnosti jednu rečenicu iz moje prve knjige „integrišu na permanentni pano u rubrici selo“. Od te formulacije iskočila mi je vatra i gnojni osipi po koži, i najprije sam se polako oporavljao od tuge koja me je skolila, neke vrsta straha od vječnosti, od smrti, dakle.

Odgovorio sam kako se u tim slučajevima odgovara: „Radije ne bih“, ali me je ta ideja ipak zaokupila. Da su baš htjeli, na neko bih vrijeme izigravao seosku ludu gospodi iz Beča, ali permanentno i integrisano, kao što su oni zahtijevali, bilo je možda i previše. Prvi put sam pojmio šta znači biti živ, a sahranjen, i to u kolektivnoj grobnici, i to da vas sahrane ljudi koji se izdaju za profesionalne grobare, a pritom o kopanju grobova ne znaju mnogo.

Dugo nijesam mislio na Franca Inerhofera, ali sada sam se, jednog za drugim, sjetio naša tri susreta krajem osamdesetih godina prošlog vijeka u Gracu. On je tada već odavno bio „slučaj Inerhofer“, neko o kome se više govorilo sa sažaljenjem nego s uvažavanjem ili pak divljenjem.

Sredinom sedamdesetih godina izdao je svoje prve autobiografske knjige – seoska književnost, ili književnost nekoga ko je odrastao na selu? – samostvaranja jednog obespravljenog, pokušaji jednog nikogovića iz provincije da stvori osobu koja bi mogla da ga učini *nekim*. A onda je, nakon nekoliko godina na književnom suncu sa najljepšim folklornim detaljima divljeg uođenika – kojeg je na najbolji način izigravao svojim „stasom seljaka“ i moćnom bradom – i nakon niza lošijih knjiga, bio na putu da ponovo postane niko – ova-ga puta u književnoj provinciji.

Od nekog ko je pričao priče, već je postao neko o kome su se pričale priče. Jezik, koji ga je na selu još i mogao spasiti, bio je sada njegova najveća zamka. Šta je uopšte preostalo na kraju, kada su knjige najprije stupile na mjesto osobe iščezle još u djetinjstvu, a potom su i knjige nestale? Samo pijani divljak, dakle, na književnoj večeri u Forumu Gradski park: takvog sam ga vidio prvi put.

Drugi put – u maloj italijanskoj knjižari, koju je tada vodio, gdje je sjedio iza sopstvenih knjiga, kao da tu mora da odleži kaznu, jer se usudio da uđe u društvo kojem ne pripada. Treći put smo se našli u jednoj gostionici, gdje sam čitave večeri posmatrao njegove ogromne šake na stolu i junački se trudio da ga pratim u piću. Kroz maglu sam naslućivao da bi neko trebalo da mu udijeli oprost, to nijesam mogao biti ja, a argumente koje danas imam, tada nijesam imao.

Inače bih mu rado ispričao anegdotu o Jozefu Heleru i njegovom navodnom odgovoru, kada su ga pitali kada će konačno opet da napiše roman izuzetne veličine poput *Kvake 22*, svoje prve knjige. Kažu da je Jozef Heler na to uvijek odgovarao da ne shvata zašto se to očekuje baš od njega, kada to već ne uspijeva nikom drugom. Franc Inerhofer je svoj prvi roman *Lijepi dani* objavio 1974, a 2002. u Gracu je oduzeo sebi život.

I na zbirku eseja *Kraljevo tijelo* Pjera Mišona naišao sam prekasno. Objavljena 2002. u Francuskoj, tek se kasnije pojavila na njemačkom. U njoj se nalazi usiljeni portret Foknera kao „propalog pijanca i mitomana“ iz provincije koji instinktivno zna da mu nije mjesto u književnim salonima i salunima – kako glasi izraz Danila Kiša – i da je sebi uspio da obezbijedi pristup samo time što je svoje velike romane koristio kao malj, da njima razvali vrata.

Fokner, koji na književnim i društvenim događajima čuteći stoji mrtav pijan – sto puta ponovljena i više nego opravdana mitologizacija, na koju Pjer Mišon, međutim, dodaje mnogo važniju sliku, time što asocijativno opisuje čuvenu Foknerovu fotografiju koju je Džejms R. Kofild napravio u svom ateljeu u Misisipiju 1931. godine.

Još uvijek mladog autora u sakou od tvida, prekrštenih ruku i sa cigaretom u jednoj, on naziva slonom koji preko svih slonova prije sebe – Šekspira, Melvila, Džojosa – vidi još jednog slona: Vilijam Fokner 1931. vidi Vilijama Foknera nakon što je napisao *Buku i bijes*. „Vlastiti genij izgledao mu je ogromno i patetično kao pijanstvo“, piše Pjer Mišon. „Izmislio je prozu poput buldožera u kojoj se Bog neprestano ponavlja.“

Statua se i tome samo mogla smijati. Tridesetih godina prošlog vijeka i sama je napisala tri revolucionarna romana, *Povratak Filipa Latinovića*, *Na rubu pameti* i *Banket u Blitvi*, i ovakvoj, kakva je sada stajala na opatijskoj promenadi, za slonove joj je preostao samo još umorni, ironični pogled, nakon što je godinama proklinjala propalo zagrebačko društvo Monarhije, a samim tim i Beč.

Kod nje nailazimo na bernhardovske tirade u bernhardovskom maniru mnogo prije Tomasa Bernharda, na zastrašujući bijes koji može uništiti svijet i čovječanstvo, na barokno izigravanje morala, koje je na kolosu na opatijskoj promenadi smijenila opuštenost starca koji gleda more.

Postoje dvije rečenice u *Tijelu kralja* Pjera Mišona, koje zajedno bacaju bolno svjetlo na sreću i bijedu pisca. Prva je: „Ozbiljnost sa kojom gledamo na književnost je srceparajuća.“

Druga, možda ne ljepša, ali ni strašnija, glasi: „Svijet se može odreći proze.“ Piše je nakon što je citirao iz Floberovog dnevnika koji uzima kao povod da promišlja o skromnoj ljepoti svijeta. Citat je od 16. jula 1852, noć prije toga je Flober dovršio prvi dio *Madam Bovari*: „U petak ujutru sam u svanuće prolazio kroz dvorište. Padala je kiša, ptice su počele da cvrkuću, oblaci boje škriļica su jezdili nebom. Na nekoliko trenutaka sam tamo uživao u osjećaju snage i velikog unutrašnjeg mira.“

Bilo je to pred kraj mog boravka, kada mi se pred statuom obratio jedan stariji gospodin i, nakon što je s hrvatskog prešao na engleski, najedanput rekao da je kao dijete jednom

vidio pravog Krležu. Zainteresovano sam se okrenuo ka njemu i on mi je ispričao priču. Bilo je to u Zagrebu, početkom šezdesetih godina prošlog vijeka. Šetao je s majkom i posmatrali su kako se pred Leksikografskim zavodom na Štrosmajerovom trgu zaustavlja američka limuzina kojom je upravljao lični šofer. Majka ga je instinktivno povukla pod svod kapije, kao što je uvijek činila kada bi negdje slučajno naišli na nekog predstavnika režima, i sa njim gledala kako sa zadnjeg sjedišta izlazi krupni starac.

Odmah ga je prepoznala. Voljela je njegove knjige, ali joj je kao Titov lični prijatelj izazivao nelagodu. Malo prije toga bio je u njegovoj pratnji na predsjedničkoj jahti prilikom državne posjete Egiptu i činilo joj se da se to kosi sa svim što je od njega pročitala. Stariji gospodin se nakašljao kao da mu je nelagodno da statuu suoči sa tim i udaljio se nakon što je dodao da je pravi Krleža ovdje u Opatiji bio stalni gost hotela *Ambasador*.

Zadržao sam se pred statuom. Njeno lice nije se promijenilo. Pokušavao sam da je zamislim u bijeloj maršalovoj uniformi, bijelu i svečanu pored svečano bijelog maršala Tita, kako maše sa ograde jahte, ali mi nije uspijevalo. Znao sam da su joj zamjerali što u Drugom svjetskom ratu nije otišla u šumu, u partizane, već je ostala u Zagrebu.

Bila je uhapšena sa ostalim komunistima, ali je odmah nakon toga puštena na slobodu i kasnije se branila time kako bi je u šumi kao trockistu i disidenta ubili po partijskoj liniji. Nijesam znao tačnu pozadinu i zaplet, ali sam znao da je Danilo Kiš, koji je kad su takve stvari u pitanju imao nepotkupljiv stav, bio jedan od njenih velikih obožavalaca.

Nije mi izlazila iz glave slika američke limuzine iz koje izlazi veliki titoističko-jugoslovenski pisac, a uprkos tome i veliki hrvatski pisac, Miroslav Krleža, čiji sam roman *Na rubu pameti* svakih nekoliko godina ponovo iščitavao. To je imalo veze i sa tim što su njemački feljtoni baš u ovom periodu vrlo rado prikazivali autorku Rejčel Kušner ispred svog forda galaksija iz šezdesetih ili sedamdesetih godina, na slici koju im je očito na raspolaganje stavio njen američki izdavač.

Priznajem, i ja sam slab na takve slike, ali sam isto tako, budući staromodni čovjek iz rubrike „selo“, i neko ko posjeduje sve Pirelijeve kalendare od 1964. i misli da je spoj žene i motora ludilo, a ludilo bi se ovdje moralo izgovoriti na austrijskom, vjerovatno prije štajerskom nego bečkom dijalektu, možda čak i sa američkim akcentom à la Švarceneger.

Ova muška fantazija konačno je ispunjena – i ne samo ispunjena, već je na najljepši i najbezazleniji način razotkrivena kao dječaćka želja – kada je jedan njemački režiser posjetio Rejčel Kušner u Los Anđelesu i imao priliku da se upravo tim fordovom galaksijem sa njom provoza za njemačku televiziju – istini za volju, razočaravajuće sporo; očekivao bih prije škripu guma Bulevarom zvijezda. Mora da je i sâm mislio da je ludilo što je imao priliku da tako nešto doživi. To nije naškodilo veličini romana *Bacači plamena*, o kome je zapravo trebalo da bude riječ, već je samo među postojeće slike spisateljica dodat još jedan egzemplarni slučaj.

U međuvremenu sam svoju staru škodu, čija je kilometraža postepeno dostizala 250.000, vozio ka četvrt časa udaljenoj Rijeci. Tek sam tih dana naišao na citat E. L. Doktorova, koji kaže da ukoliko poznaješ čovjekovo auto, poznaješ i njega, što je za mene značilo loš početak koji se samo loše može i završiti. Nijesam, kao Tomas Bernhard, imao trijumf heralda kupljenog ishitrenom i skupom odlukom koja ga je koštala nekoliko hiljada šilinga, kao ni zadovoljstvo da ga ovdje u okolini, po istarskim brdskim i priobalnim putevima, vozim sve dok ne bude zreo za otpad.

U pristaništu se već nekoliko dana nalazila luksuzna jahta koju su pripremali za sezonu i koja je svojim imenom *Follow me V* stvarala sasvim novu predstavu o neuspjehu i uspjehu. Četiri prethodnika ovog raskošnog komada dugačkog 50 metara zamišljao sam u dvije moguće varijante. Ili su svi bili podjednako raskošni i sjajni, a njihov vlasnik ih je jednog za drugim nasukao na stijenu ili nekako drugačije potopio, najvjerojatnije pijan, a sebe odmah nagradio kupovinom novog. Ili se pošteno naradio, od ljuske oraha, preko kade, preko sna malog čovjeka, do ploveće sreće, i onda do ove fatamorgane elegancije, snage i ljepote, kako je vjerovatno pisalo u reklami za nju. Neko vrijeme sam razmišljao o tome koja je varijanta bila vjerovatnija, ali sam se onda okanio toga. Neuspjeh je na kraju bio isti. Imao je nekoliko hiljada konjskih snaga i blistao je na suncu u vodi preda mnoom dok su ga glancali i lakirali mišićavi muškarci goli do pasa.

Izvornik: Norbert Gstreins, „Das Orakel von Opatija“, *Volltext*, 23. 6. 2015.

(S nemačkog preveli **Aleksandra Maslovarić** i **Nikola Barjaktarović**)